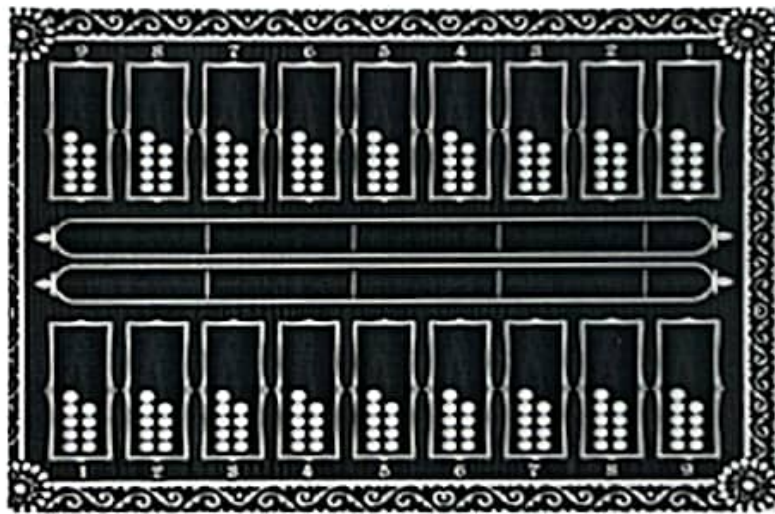

Бекітемін: _____
Мектеп директоры: М.Ә. Байғазы

3-4 сыныптарға арналған «Тоғызқұмалақ» үйірмесінің бағдарламасы

2023-2024 оқу жылы

ТҮСІНІК ХАТ

Бұл бағдарлама Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңын, Елбасының «Болашаққа бағдар-рухани жаңғыру» бағдарламасын, «Ұлы даланың жеті қыры» мақаласын басшылыққа ала отырып, ұлттық ойын арқылы жас жеткіншектің ақыл-ойын, патриоттық санасын, елжандылық пен рухани қасиеттерін дамыту.

Әлемнің түкпір-түкпірінде адамзаттың қолымен, ақыл-ойымен жасалған зияткерлік ойындар мыңдап саналады. Бүгінгі таңда дүниежүзінде зияткерлік ойындарды дамыту, өркендету маңызды не болып отыр. Өйткені, жеке тұлғаның біліктілік қасиеттері осындай ойындар арқылы шыңдала түседі. Зияткерлік ойындар да – ой шығармашылығын дамытатын спорт түрі.

Сондай зияткерлік ойындардың бірі тоғызқұмалақ - әлемдік мәдениеттің озық үлгілері мен бой теңестіре алатын рухани ойын, қисындық ойлау өнері. Бұл өнердің басты қасиеті – адам санасын жетілдіруге, ақыл-ойын кемелдендіруге ерекше күш салады. Түркі халықтарының ұрпақ тәрбиесіне жауапкершілікпен қарайтын осы ойынның өзі дәлел бола алады. Жасөспірімдердің дене күшінің мол болуымен қатар ақылды болуына да көп мән берген бабаларымыз осы ойынды ойлап тапқан.

Осы мақсатта дене шынықтыру пәнінен жалпы білім беретін мектептің 3-4 сыныптарына арналған оқу бағдарламасында ұлттық ойындарға соның ішінде тоғызқұмалақ ойынына сағаттың бөлінуіне байланысты «Тоғызқұмалақ» ойынын оқытудың әдістемесі негізінде арнайы бағдарлама құрылды. Бұл бағдарламаның негізгі мақсаты – оқушыларды туған халқының әдет-ғұрпы мен дәстүрін зерделеуге ынтасын ояту, ұлттық спорт түрі – тоғызқұмалақ ойыны арқылы оқушылардың зияткерлік қабілетін дамыту, тарихқа құрметпен қарауға, адамгершілік пен салауатты өмір салтының негіздерін берік қалыптастырған азаматты тәрбиелеу.

Бағдарлама 3-4 сыныптарға жалпы 34 сағатқа құрылған. Сонымен қатар, ойынның шығу тарихы, қағидасы мен заңдылықтары, әр тақырыпқа арналған сабақ жоспарлары, жарыс өткізу тәртібі енгізілген. Сабақ жоспарларында «Тоғызқұмалақ» ойыны туралы түсінік беріліп, отауларына, тоғызқұмалақ әліппесі мен жазып ойнау тәртібіне, ойынның тактикалық тәсілдеріне, теориясы мен кодексіне, этюдтеріне тоқталған. Бағдарламада әр тараудан соң практикалық, қайталау, ойын сабақтары түрінде бекітілген.

Бағдарламада тек сабақты жүргізу әдістемесіне ғана емес, сонымен қатар «Тоғызқұмалақ» ойыны бойынша жарыс өткізу тәртібіне, ондағы ойынның жүйесіне, жарысқа қатысушылар мен жарыс ұйымдастырушыларының міндеттеріне, жеребе өткізу тәртібіне, ойын нәтижелерін есептеуге және жарыс құжаттарына тоқталып өткен. Бұл да пән мұғалімдеріне арналған көмекші әдістеме.

3-4- сыныптарға арналған «Тоғызқұмалақ» үйірмесі бойынша

БАҒДАРЛАМА

Мақсаты: мектеп бағдарламасында ұлттық ойынды насихаттауда тоғызқұмалақ зияткерлік спорт ойыны арқылы оқушылардың ақыл-ойын шыңдап, ми қызметін жетілдіру. Сондай-ақ мұның тек ұлттық бағытта емес, жалпы әлемдік деңгейде де маңызы өте зор екенін оқушы бойына сіңіру. Тоғызқұмалақ ойынын үйрету арқылы оқушыдан өзінің күнделікті нақты жоспарын құра алатын, дүниеге көзқарасы мол, жетілген тұлға қалыптастыру.

Міндеттері:

- Балалар ағзасын дұрыс дамыту және денсаулығын нығайту; есте сақтау, логикалық ойлауын дамыта және тәрбиелей, келешекте тоғызқұмалақпен айналысатын дарынды балаларды іріктеу.
- Бастапқы дайындық кезеңінің негізгі міндеттері ақыл- ой қабілеттерін дамытуға, есте сақтау, логикалық ойлау, сараптаушылық пен интуициялық ойлау қабілетін дамытуға бағытталған тоғызқұмалақ ойынының спорттық дайындық жүйесіне балалар мен жасөспірімдерді барынша көп тарту;
- өздігінше ойлау қабілетін тәрбиелеу, жалпы дене дайындығы және тоғызқұмалақ ойынының негізгі техникасын меңгерту, жеке тұлғаның еріктік және адамгершілік- этикалық қасиетін арттыру;
- салауатты өмір салтына үгіттеу, денсаулығын нығайту және жасөспірімдердің денесінің жан- жақты дамуын қамтамасыз ету.
- оқушының рухани байлығы мен мәдениетінің дамуына тоғызқұмалақ ойыны арқылы әсер ету. Өзектілігі:

Еліміздің көркейіп, ұлтымыздың салт-дәстүрлері қайта жаңғырып жатқанда, ұлттық мұра дастандарымызды кейінгі ұрпаққа насихаттау.

Қазақ өмірінің тереңінен суарылған талай дәстүрі мен мәдени қазынасы халқымыздың саналы ғұмырында сақталып, ертеден бүгінге жетті. Қазір сол көмескіленіп қалған дүниемізді қайта жаңғыртып, келешек ұрпақтың алдында таныстыру. Қазіргі замандағы ұлттық ойындардың зияткерлік өнері маңызын түсіну.

Оқушылардың дайындығына қойылатын талаптар:

Жұмыс дәптерінің болуы, танымдық іс-әрекет, қосымша жұмыстану.

Пәнаралық байланыс: математика, тарих

Курсты ұйымдастыру формалары: тәжірибелік ойындар, жарыстар.

Күтілетін нәтижелер:

- тоғызқұмалақ ойыны ұлттық ойын түрі ретінде мектеп оқушылары арасында кеңінен таратылады.
- оқушылардың танымдық қабілетіне, мінез-құлқына ойынның пайдасы, тиімділігі кеңінен зерттеледі.
- оқушылар тоғызқұмалақ ойынына машықтанады, мол тәжірибе жинайды.
- осы ойын әдістерін үйрету арқылы ұрпақтар сабақтастығы жалғасады.
- дарынды оқушылар іріктеледі.
- жарыстарға қатысу арқылы бұл ойын бұқаралық сипатқа ие болады.

Негізгі бөлім:

2.1. Тарихи деректерге сүйенсек...

Тоғызқұмалақ-қазақтың ерте заманнан келе жатқан ұлттық спорт ойындарының бірі. Бұл ойынды қазақтардан басқа қызғыздар, қарақалпақтар, алтайлықтар да ойнайды. Тоғызқұмалақты «Қойшылар алгебрасы» деп те атайды. Себебі бұл ойынды алғашында өрісте қойларын жусатып жіберген қойшылар ойнайтын болған. Жерден ұя-шұңқырлар қазылып, құмалақпен ойналған бұл ойын қазір он сегіз отаудан және екі қазаннан тұратын арнайы тақтада жүз алпыс екі таспен ойналады.

Мұндай ойды ақын Шона Смаханұлының Социалистік Еңбек Ері атағын екі рет алған шопан Жазылбек Қуанышбаевқа арнаған өлеңінен де аңғарамыз.

Жатқанда жусап қойымыз,
 Қалт еткенде қолымыз,
 «Тоғызқұмалақ» ойнаймыз,
 Бір ойнасақ қоймаймыз.
 Жатқан кезде мал тыныш,
 Бұл да бізге сәл тыныс.
 Ұтып я ұтылсақ,
 Боп қалады бұлқыныс.
 Кезек ұтсақ, әрине,
 Дей саламыз «ит-жығыс».

Ел ішінде талай-талай шебер ойыншылар да туған. Ол ойыншылар алдымен туған аулында оза шығып, көршілес, жапсарлас ауылдардың ойыншыларымен кездесетін болған. Өзінің ойыншылық күшімен, шеберлігімен көрінген дара ойыншылар күш сынасу үшін ел кезіп, өзімен теңдес ойыншы іздеген. Әлді ауқатты адамдар әр елден аты шыққан ойыншыларды алдырып ойнатуды, ойын қызығын көруді дәстүрге айналдырған. Әрбір ойынға бәйгі тігілетін болған. Ойын ерте басталып, ұзақ түрге, тіпті бірнеше күнге дейін созыла беретіндігін айтады, кейбір қарт кісілер Тоғызқұмалақ ойынын қазақтың ұлы ақыны Абай да сүйіп ойнаған. «Тоғызқұмалақ» ойыны көшпенді өмір салтының айнасы іспеттес, ол – тірі тарих. Тарихты білу тектілікке саналады. Бабаларымыз ұрпағының білекті де, жүректі болуымен қатар ақылды болуына да қатты алаң болған. Сол себепті де осы өнерді дүниеге келтірген.

Тоғызқұмалақ ойыны – тақ сандар мен жұп сандардың өзара тартысы. Бастапқыда әр отауда тоғыз құмалақтан орналасады. Ойынды солдан оңға қарай кез келген отаудан бастап жүруге болады. Ол үшін жүріс жасалатын отаудан орнына бір құмалақ қана қалдырып, қалған сегіз құмалақты түгелімен аласыз да келесі отаудан бастап әрбір отауға қолдағы құмалақ біткенше бір-бірден салып шығасыз. Ойыншылардың мақсаты – неғұрлым көп құмалақ алу. Сондықтан ойын үстінде әрбір ойыншы өз отауларындағы құмалақтарды шамасы келгенше жұп ұстауға, қарсы жақтың отауларын тақ жасап отыруға тырысады. Тақ санды отауларға үздіксіз шабуыл жасалады. Қазандарға ойыншылардың ұтыстары жазылады. Соңғы деректерге қарағанда, оның шығу тарихы 4 мың жылдық кезенді қамтиды. Ал кейбір мамандардың айтуынша, оның пайда болған кезі бұдан да көп уақыт болуы әбден мүмкін. Тоғызқұмалақ өткен ғасырларда қазақ даласындағы ең көп тараған ойын болатын.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. “Қазақ халқының энциклопедиясы” 2003 ж
2. Сартқожаұлы Қ. Байырғы түрік алфавиті және көне түрік дүниетанымы. «Түркология» журналы. – 2004. – № 1. – 32 б.
3. Тілеубаев С. Тоғызқұмалақ әліппесі. – Алматы, «Қағанат», 2000. – 142 б. 4
4. “Қазақтың ұлттық ойындары” Алматы-2005ж.
5. Ғаламтор ақпараттары:
www.ylatau.kz. сайты.
www.euk-ekb.kz. сайты.
www.yandex.ru. сайты.
www.google.ru. сайты.
www.mestep.kz. сайты.